

УДК 340.132

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.33.03>

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Стефанчишен Роман Володимирович,
orcid.org/0009-0004-2878-7551
доктор філософії в галузі права

Статтю присвячено визначенню сутності правового режиму воєнного стану. Виокремлено ознаки, які характерні для правового режиму воєнного стану: нормативно встановленого визначення дозволяє виокремити такі ознаки правового режиму воєнного стану, як: є особливим правовим режимом; має тимчасовий характер, який пов'язаний з формалізованою правовою процедурою введення правового режиму воєнного стану; може бути застосований як на всій території України, так і на окремих її місцевостях; фактичною підставою впровадження є збройна агресія чи загроза нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності; має прояв у сукупності втручальних заходів, які можливі через розширення повноважень органів публічної влади, але можуть бути спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Співставлено правові режими воєнного стану та надзвичайного стану. Виокремлено їх спільні ознаки та відмінні нормативно встановлені характеристики. В результаті, запропоновано внесення змін до законодавчого визначення дефініції «правовий режим воєнного стану» в частині викладу цінностей, які мають бути захищені.

Акцентовано увагу на тому, що заходи правового режиму воєнного стану можуть бути застосованими виключно під час строку встановленого у рішенні, прийнятому в підсумку формалізованої правової процедури введення правового режиму воєнного стану. Примітно, що процедури продовження правового режиму воєнного стану не має. Як наслідок має відбуватись оновлення оцінки ситуації, що підпадає під дію профільного законодавства про воєнний стан, відбувається залучення різних суб'єктів до прийняття рішення про введення правового режиму воєнного стану, а також належне повідомлення про це як громадян держави, так і міжнародних інституцій. З огляду на правозастосування та для цілей усунення формальних відхилень від положень законодавства обґрунтовано доцільність доповнення статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» пунктом 2 «Продовження дії правового режиму воєнного стану».

Ключові слова: правовий режим, воєнний стан, тимчасовий характер, втручальні заходи, публічний інтерес.

LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW: CONCEPT AND SIGNS

Stefanchishen Roman Volodymyrovych,
orcid.org/0009-0004-2878-7551
Doctor of Philosophy in Law

The article is devoted to defining the essence of the legal regime of martial law. The features that are characteristic of the legal regime of martial law are singled out: the legally established definition allows to single out such features of the legal regime of martial law as: it is a special legal regime; has a temporary nature, which is related to the formalized legal procedure of introducing the legal regime of martial law; can be applied both in the entire

territory of Ukraine and in its individual localities; the actual basis of implementation is armed aggression or threat of attack, danger to the state independence of Ukraine, its territorial integrity; has the manifestation of a combination of intervention measures that are possible due to the expansion of the powers of public authorities, but can be aimed at limiting the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen and the rights and legal interests of legal entities.

The legal regimes of martial law and state of emergency are compared. Their common features and distinctive normatively established characteristics are singled out. As a result, it is proposed to amend the legal definition of the definition of «legal regime of martial law» in terms of the statement of values that must be protected.

Attention is drawn to the fact that the measures of the legal regime of martial law can be applied only during the period established in the decision adopted as a result of the formalized legal procedure of introducing the legal regime of martial law. It is noteworthy that there is no procedure for extending the legal regime of martial law. As a result, there should be an update of the assessment of the situation, which is subject to the relevant legislation on martial law, the involvement of various subjects in the decision-making on the introduction of the legal regime of martial law, as well as proper notification of this to both citizens of the state and international institutions.

In view of law enforcement and for the purposes of eliminating formal deviations from the provisions of the legislation, the expediency of adding Article 6 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" with Clause 2 "Continuation of the Legal Regime of Martial Law" is substantiated.

Key words: legal regime, martial law, temporary nature, intervention measures, public interest.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин є ряд факторів, які юридично детермінують трансформацію основоположних засад правових регуляторів. Не виключенням є діючий в Україні правовий режим воєнного стану. Три-валлий час, питання воєнного стану не піднімалось і залишалось виключно теоретичним. Натомість з 24 лютого 2022 року, Українська держава функціонує в умовах воєнного стану. За таких умов, сутність правового режиму воєнного стану, його властивості та вплив на усталені управлінські регулятори мають бути доктринально опрацьованими з врахуванням сфери правозастосування. При цьому, всі ці зміни, в тій чи іншій мірі впливають правовий режим як на нормативний порядок регулювання державою правових засобів, спрямований на створення умов для задоволення інтересів суб'єктів права, який виражається у специфіці способів і гарантії їх реалізації і заснований на дії спільних принципів, що приводять усі його елементи у впорядковану систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань, що пов'язані із правовим режимом воєнного стану, особливо актуалізувалося із введенням такого режиму в Україні, проте завжди викликало науковий інтерес. Зокрема, такі питання стали предметом наукових робіт таких вчених як Ю. Битяк, Т. Василюк, В. Гарашук, О. Костенко, С. Кузніченко, О. Кузьменко, П. Лютиков, О. Малько, В. Опришко, І. Паламар, С. Петров, М. Тищенко, В. Шишкін та ін. Проте, актуальність дослідження категорії правового режиму воєнного стану не втрачає своєї актуальності, з огляду на події, що відбуваються сьогодні на міжнародній арені.

Метою дослідження є визначення сутності та ознака правового режиму воєнного стану на основі аналізу доктринальних напрацювань, нормативно-правових актів та правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан визначається як різновид особливого правового

режиму [1]. Аналіз нормативно встановленого визначення дозволяє виокремити такі ознаки правового режиму воєнного стану, як:

- 1) є особливим правовим режимом;
- 2) має тимчасовий характер, який пов'язаний з формалізованою правовою процедурою введення правового режиму воєнного стану;
- 3) може бути застосований як на всій території України, так і на окремих її місцевостях;
- 4) фактичною підставою впровадження є збройна агресія чи загроза нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності;
- 5) має прояв у сукупності втручальних заходів, які можливі через розширення повноважень органів публічної влади (наприклад, надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування виняткових повноважень, які спрямовані на відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності), але можуть бути спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб тощо.

Зупинимось детальніше на окремих з перелічених ознак. По-перше, категорія «особливий правовий режим» не має нормативно єдиного тлумачення. Очевидно, що поняття «особливого правового режиму» є похідним від поняття ширшого порядку – «правового режиму». Останнє усталено пов'язується із порядком правового регулювання, який забезпечується особливим поєднанням способів, залучених для його здійснення, методів і типів правового регулювання [2].

Вказівка на те, що правовий режим є особливим означає наявність специфічної форми державного регулювання, що передбачає застосування обмежень правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб, яка застосовується в якості тимчасового заходу та забезпечується засобами адміністративно-правового характеру та, яка спрямована на забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави [3]. Як слушно відмічено Гайдамакою І.О., суть загального правового режиму полягає у тому, що встановлюваний ним порядок регулювання поширюється на всіх суб'єктів права, які перебувають у сфері правового регулювання. У тому випадку, коли нормою права встановлюється відмінний порядок правового регулювання в частині визначення та реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків різних суб'єктів права відносно одного і того ж об'єкта правового регулювання, то йдеться про особливий правовий режим.

Таким чином, особливий правовий режим визначає спеціальний порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється стосовно конкретного кола об'єктів або сфери їх діяльності і який відрізняється від загального режиму, пільговою або обмежувальною спрямованістю регулювання, що обумовлена публічним інтересом, який виявляється в усіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності [2]. Прикладом особливого правового режиму може слугувати не лише правовий режим воєнного стану, але й правовий режим надзвичайного стану [4]. Проведення паралелей між цими двома особливими правовими режимами дозволяє виявити їхні спільні та відмінні ознаки.

Спільним буде те, що обидва правових режими носять тимчасовий характер та відображають механізм правового впливу на суспільні відносини в чітко визначеній законом мірі через розширення правомочностей суб'єктів владних повноважень.

Відрізняються ці особливі правові режими:

а) фактичними підставами (воєнний стан – збройна агресія чи загроза нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальна цілісність [1]; надзвичайний стан – надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства) [4], які є загрозою для цінностей державності (наприклад, конституційний лад, територіальна цілісність, безпека і здоров'я громадян);

б) складом суб'єктів владних повноважень, які у випадку введення правового режиму воєнного стану включають і воєнні адміністрації.

Доцільним вбачається незначне коректування дефініції «правового режиму воєнного стану» в частині викладу цінностей, які мають бути захищені таким чином: «... воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, державної незалежності, її територіальній цілісності та конституційного ладу, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Щодо ознаки тимчасовості характеру правового режиму воєнного стану, то з одного боку це підкреслює строковість специфічного способу впливу на суспільні відносини, а з іншого – строковість застосування обмежень прав, свобод і законних інтересів. Заходи правового режиму воєнного стану можуть бути застосованими виключно під час строку встановленого у рішенні, прийнятому в підсумку формалізованої правової процедури введення правового режиму воєнного стану. Примітно, що процедури продовження правового режиму воєнного стану не має. Ця норма відсутня через усунення можливих спекуляцій з приводу продовження дії правового режиму воєнного стану. Як наслідок має відбуватись оновлення оцінки ситуації, що підпадає під дію профільного законодавства про воєнний стан, відбувається залучення різних суб'єктів до прийняття рішення про введення правового режиму воєнного стану, а також належне повідомлення про це як громадян держави, так і міжнародних інституцій. З моменту введення в дію правового режиму воєнного стану в 2022 році, цей правовий режим було фактично продовжено декілька разів (14 березня 2022 року [5], 18 квітня 2022 року [6], 17 травня 2022 року [7], 12 серпня 2022 року [8], 7 листопада 2022 року [9], 6 лютого 2023 року [10], 1 травня 2023 року [11], 26 липня 2023 року [12], 6 листопада 2023 року [13], 5 лютого 2024 року [14]).

Аналіз вказаних законів, дозволяє стверджувати, що ними затверджуються рішення Президента України у формі указу, в назві якого використано формулювання «продовження воєнного стану». Одночасно, зберігається зобов'язання щодо інформування Міністерством закордонних справ України в установленому порядку Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про продовження строку дії воєнного стану в Україні, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, та про межі цих відхилень і причини прийняття такого рішення. З огляду на правозастосування та для цілей усунення формальних відхилень від положень законодавства вбачається доцільним доповнити ст. 6 Закон України «Про правовий режим воєнного стану» п. 2 такого змісту:

«Продовження дії правового режиму воєнного стану.

В указі Президента України про продовження дії воєнного стану зазначаються:

- 1) термін, на який продовжується дія правового режиму воєнного стану;
- 2) зобов'язання щодо повідомлення про продовження воєнного стану громадськості та Генерального секретаря ООН, офіційних осіб іноземних держав;
- 3) інші питання, що впливають із цього Закону».

Висновки. Підсумовуючи приходимо до висновку, що правовий режим воєнного стану є одним з особливих режимів, що можуть застосовуватись для впорядкування суспільних відносин відмінним способом за виняткових обставин. Виокремлено ознаки, які характерні для правового режиму воєнного стану: нормативно встановленого визначення дозволяє виокремити такі ознаки правового режиму воєнного стану, як: є особливим правовим режимом; має тимчасовий характер, який пов'язаний з формалізованою правовою процедурою введення правового режиму воєнного стану; може бути застосований як на всій території України, так і на окремих її місцевостях; фактичною підставою впровадження є збройна агресія чи загроза нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності; має прояв у сукупності втручальних заходів, які можливі через розширення повноважень органів публічної влади, але можуть бути спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Співставлено правові режими воєнного стану та надзвичайного стану. З огляду на правозастосування та для цілей усунення формальних відхилень від положень законодавства обґрунтовано доцільність доповнення статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» пунктом 2 «Продовження дії правового режиму воєнного стану», а також уточнення дефініції «правовий режим воєнного стану».

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Гайдамака І. О. Правовий режим: поняття і види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 120–127.
3. Буханевич О. М., Мерник А. М., Петришен О. О. Підходи до розуміння категорії «особливі правові режими». *Вісник Національної академії правових наук*. 2021. С. 71–78. Doi: 10.37635/jnalsu.28(1).2021.71-78
4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
5. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15 березня 2022 року № 2119-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-20#Text>
6. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2212-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2212-20#Text>
7. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 22 травня 2022 року № 2263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text>
8. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2500-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2500-20#Text>
9. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 16 листопада 2022 року № 2738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2738-20#Text>

10. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 7 лютого 2023 року № 2915-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2915-20#Text>

11. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 2 травня 2023 року № 3057-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3057-20#Text>

12. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 27 липня 2023 року № 3275-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3275-20#Text>

13. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 8 листопада 2023 року № 3429-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3429-IX#Text>

14. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 6 лютого 2024 року № 3564-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3564-20#Text>